

A szerző hangsúlyozza, hogy egy ilyen beállítás még a harmincas évek Szovjetuniójára nézve sem teljesen igaz, mert a legnagyobb sztálini repressziók idején sem tehetett a kisebbség (a párttagok) mindent a többség (a lakossági tömegekkel) szemben. Számítalan letagadott, a legutóbbi időkig agyonhallgatott példája van annak, hogy a „civil engedelmesség” ebben a demokráciához hozzá nem szokott országban sem volt „túlságosan fehér holló”, sőt a totális állam a terror ellenére meglepően gyenge lábakon állt”.

Hát még Lengyelországban! A parasztokhoz, életvitelükhöz, népi-vallási szokásaikhoz a hatalom annak ellenére sem tudott hozzáférni, hogy közülük az enormis beadási kötelezettségek elmulasztása és a kolhozok elleni tüntetéseik miatt majdnem 600 ezret ítéltek börtönbüntetésre. A túlnyomórészt parasztokból megnövekedett munkásosztály (1946-ban 900 ezer, 1955-ben 2 millió 240 ezer) a vegzálások ellenére is megtartotta faluról hozott szokásait (pl. a városi lakásokban is a konyhákban élt, óvta a tiszta szobát, a hagyományos ünnepeken nem ment dolgozni, hanem egyházi szertartásokon vett részt), s nem szakította meg falusi kapcsolatait. Időnként tüntetett is.

Noha az értelmiség behódoltatása kisebb tömegeinél fogva kisebb feladatnak látszott, a filosz és művész intelligencia mégis lépten-nyomon „borsot tört a hatalom orra alá”.

Egyébként a párttagság, különösen az alsó és középszinten dolgozók jelentékeny részével ezekben az években is „össze lehetett kacsintani”. A legkülönfélébb formái voltak annak, hogy a falusi, települési és üzemi pártállami vezetés összejátszott a közemberekkel. Falun pl. látszatkolhozok létesítésével, üzemekben a vallási megszorítások elszabotálásával, általában a felsőbb pártszervek, mint mondták: „Varsó” félvezetésével.

Arról, hogy ezek az „összekacsintások” valóban közkeletűek voltak, mi sem tanúsodik eklatánsabban, mint az, hogy az államvédelem által bebörtönzöttek között jelentős arányban fordultak elő a párttagok, illetve a párt ifjúsági szervezetének tagjai.

A szerző a következőkkel zárja dolgozatát: „Vajon az elmondottak fényében a lengyelországi sztálinizmus kevésbé kegyetlenné válik-e, mint amilyen a valóságban volt. Ez egyébként nem volt a szerző intenciója. Mindössze azt gondolom, hogy nem szabad belőle abszolút rosszat kreálnunk. Bármennyire is paradox módon hangzik, az irányítók és irányítottak közötti kapcsolatok kölcsönös nyomásgyakorlásokból, engedékenységekből és kompromisszumokból álltak. Bennük mindkét félnek voltak olyan érvei, amelyeket a másik fél tekintetbe vett. Az a hiedelem, hogy „ők” „velünk”, minthogy államvédelem, katonaság, propagandaapparátus és népgazdaság állt a rendelkezésükre, mindent megtehettek, egyszerűsítés.”

Futala Tibor

Ukránok a lengyel állam történelmében

Serczyk, Władysław: Ukraińcy w dziejach państwa polskiego. = Przegląd Humanistyczny, 44. rok, 2000. 5. no. 17–26. p.

„Ha tisztességesen akarunk válaszolni arra a kérdésre, hogy a ruszinok és az ukránok milyen szerepet játszottak a lengyel állam életében – írja referált cikkünk neves lengyel szakértője, meg kell értenünk a két hasonló ütemben fejlődő nemzet sok nemzedéken át tartó szomszédságának jelentőségét, és le kell vonnunk ebből a szomszédságból a megfelelő következtetéseket. A kölcsönhatások nemcsak a határ mente lakosainak sajátosságait jellemezték, hanem a két egymás melletti ország uralkodóit is. Esetenként fordított helyzet alakult ki, amikor a szomszédviszály háborúban csúcspontot ért el. Ez – hosszú szá-

zadokra szóló hatást keltve – a XVII. század második felében esett meg, amikor is az ukrán szabadságtörekvések a saját állam létrehozása iránti célkitűzésekkel együtt egyenrűl megszűntével fenyegettek.”

E keretmegállapítás igaz voltát sem a lengyel, sem az ukrán tudományosság nem vonja kétségbe. Ezen belül azonban a két fél nézetei igencsak különböznek egymástól. Ennek oka az orosz és az ukrán etnikum elválásának más és más időpontra tétele, a kievi Rusz ukrán voltának elismerése, illetve tagadása, az ukránság lengyel államba való tartozásának időbeli terjedelme (1340-től 1795-ig vagy 1569-től 1686-ig), az ukrán államiság iránti igény megfogalmazódásának Bogdan Hmelnyicki személyéhez kötődése stb.

Az első világháború befejezését követően önálló sodott ukrán állam ellenérdekelt volt az ukrán–lengyel határ megállapításában. Ez a procedúra azzal zárult, hogy Lengyelországnak kb. 4 millió ukrán nemzetiségű állampolgára lett, azaz az ukránok 17%-os részsedésre tettek szert az összlakosságon belül. Az ukrán–lengyel viszony a határmegállapítás miatt – finoman szólva – igencsak hűvös lett, ami akkor is átszűrődött ezen a határon, amikor Ukrajna – tagköztársaságként – a Szovjetunióhoz csatlakozott (1922 végén).

Akármilyen is volt, akárhogyan is változott időben az „ukrán valóság”, e nemzet nacionalistái nem tettek le az összes ukrán egy államban való egyesítésének vágyáról, s ezért, amikor Lengyelország 1939-ben megszűnt létezni, majd amikor a németek meghódították a Szovjetunió nyugati régióit, előbb szovjet, majd német „védnökség” alatt egyaránt Nagy-Ukrajna megszervezésén buzgólkodtak. A vegyes lakosságú területeken a lengyelek kárára valóságos etnikai tisztogatásokat kezdeményeztek, mégpedig gyakorta a terror eszközeit-módszereit használva. Később a lengyelek se maradtak adósak a revansot illetően (Visztula-akció). Az 1944 és 1946 között a Lengyelországban maradt mindössze 200-230 ezer ukránt kényszerrel széttelepítették az ország Németországtól nyert tartományaiba. Több mint tíz évnél kellett eltelnie ahhoz, hogy ezek az ukrán töredékek hallathassák hangjukat, alapíthassanak kulturális egyesületet, indíthassanak sajtóorgánomot.

Ilyen előzmények után Lengyelország mégis elsőként ismerte el az ismét függetlenné vált ukrán államot. A rettenetes közelmúltra való emlékezés azonban itt is és ott is csak lassan normalizálta a helyzetet, aminek pozitív fejleménye az 1997-ben Kijevben aláírt megbékélési nyilatkozat lett. Szerzőnk rövid intellemmel zárja fejtegetéseit: „...nem szabad elfeledkezni a felhalmozódott történelmi adottságokról. A történelem ugyanis a jövő építésére is szolgálhat, azonban pertraktálása közben felettébb gondosan kell eljárni.”

Futala Tibor

Lengyelországi litván kisebbség 1944 és 1999 között

Lossowski, Piotr: Mniejszość litewska w Polsce 1944–1999. = Przegląd Humanistyczny, 44. rok. 2000. 5. no. 27–40. p.

Lengyelországban jelenleg 15,1 ezer litván él, közel az államhatárhoz, az ún. suwalki háromszögben. A második világháború előtt többen – 82,3 ezren – voltak, ám a negyvenes évek végén többféle kitelepítési, lakosságcsere-kezdeményezés, illetve kivándorlási trend miatt fogyatkozott meg a számuk.

Annak ellenére, hogy a lengyelországi litvánok „létszámailag” igen kis minoritást tesznek ki, szervezetség, identitástudat, jogismeret tekintetében felettébb élenjárók az ország kisebbségei között.